

Celem projektu jest rozwiązanie następującego problemu: W jaki sposób formowanie się polskiego habitusu narodowego po 1989 roku wiązało się z procesem cywilizacji, lub, inaczej rzecz ujmując, jaki jest cywilizacyjny bilans transformacji? Użyta tutaj koncepcja cywilizacji pochodzi od Norberta Eliasa, niemiecko-żydowskiego klasyka socjologii, według którego cywilizacja oznacza stopniowe eliminowanie przemocy między ludźmi poprzez normatywne regulacje (formalne i nieformalne), wspierane przez procesy tworzenia się państw prowadzące do państwowego monopolu przemocy fizycznej i siły fiskalnej. Eliminację przemocy osiąga się poprzez podnoszenie wrażliwości i wysubtelnianie standardów emocjonalnych, a także standardów zachowania: cywilizacja oznacza większą dbałość o szczegóły, bardziej zróżnicowane i zniuansowane uczucia oraz większą złożoność behawioralną, a także mniej bezpośrednie powiązania między afektem a zachowaniem. Cywilizacji pozwala na powstawanie coraz bardziej skomplikowanych sieci pozycji, zwanych figuracjami. W zależności od stanu wewnętrznych współzależności w figuracji i ich współzależności ze światem zewnętrznym figuracje zmieniają się w wyniku walk o władzę. W procesie cywilizacji jednostki w figuracjach stają się bardziej znormalizowane emocjonalnie i behawioralnie, a wpływ siły fizycznej na sprawy społeczne słabnie. W ten sposób bardziej podatne na bycie ofiarami przemocy kategorie społeczne zyskują pewną ochronę przed silniejszymi. Skuteczność cywilizacji zależy od internalizacji normatywnych standardów wrażliwości, odczuwania i zachowania, które z kolei zależą od stabilnych struktur poznawczo-behawioralnych, które Elias nazwał habitusem. Habitus to zestaw wzorców doświadczania i działania, uwarunkowanych biologicznie i ekologicznie, ale regulowanych wpływem kultury, historii i zależności społecznych. Habitus powstaje w określonym społeczeństwie, a w państwie narodowym może z czasem obejmować warstwę określaną jako „habitus narodowy”. Żaden z tych procesów – ani proces cywilizacyjny, ani tworzenie się państw, ani powstawanie habitusów narodowych – nie jest nieodwracalny: historia zna wiele procesów de-cywilizacyjnych. Jednak wpływ habitusu na zachowanie jednostek trwa nawet po ustaniu warunków figuracyjnych, które wpłynęły na jego powstawanie.

Międzynarodowy zespół siedmiu badaczy pracujących przez 60 miesięcy (w tym dwóch doktorów zatrudnionych na dwa lata i dwóch doktorantów zatrudnionych na cztery lata), przeprowadzi zakrojone na szeroką skalę prace empiryczne, aby zastosować te ramy teoretyczne do doświadczenia polskiej transformacji. Skoncentrujemy się na składnikach habitusów wywołanych, przywołanych lub uzasadnionych przynależnością do grupy określanej jako naród polski. Przebadamy trzy „sfery normatywności” (prawo, polityka i religia), a także co najmniej sześć „sfer nierówności” (traktowanie kobiet, dzieci, osób chorych i niepełnosprawnych, osób starszych, umierających i śmiertelnie chorych, zwierzęta, mniejszości etniczne, religijne, seksualne i innych słabszych społecznie kategorii, w tym obcych (migranci, cudzoziemcy)), pracując mieszanymi metodami na podstawie danych wtórnych i danych pierwotnych generowanych przez wywiady. Naszym celem będzie ocena tendencji cywilizacyjnych i decywilizacyjnych we wszystkich badanych sferach, a także cywilizacyjnego lub decywilizującego wpływu polityki, religii i prawa po 1989 r. Porównamy polskie wyniki z wynikami nie mniej niż dwóch innych krajów byłego bloku wschodniego, w celu lepszego wyjaśnienia poprzez włączenie figuracji wystawionych na oddziaływanie podobnego impulsu transformacyjnego.